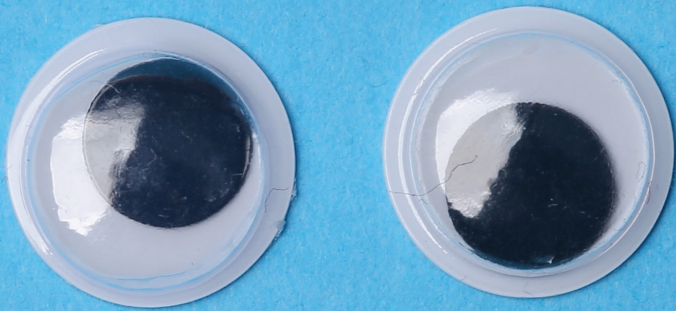

Konsultē: Dr. **ILONA VOLKOVA**, sertificēta acu ārste, šķielēšanas labošanas ķirurģe, bērnu acu ārste Latvijas Amerikas Acu centrā

Simptomi, cēloņi un ārstēšanas iespējas

ŠĶIEĻĒŠANA PIEAUGUŠAJIEM UN BĒRNIEM

ŠĶIEĻĒŠANA (JEB STRABISMS) BIEŽI TIEK UZSKATĪTA PAR BĒRNU ACU PROBLĒMU, TOMĒR ŠIS REDZES TRAUCĒJUMS VAR SKART JEBKURA VECUMA CILVĒKU UN BŪTISKI IETEKMĒT REDZI, DZĪVES KVALITĀTI UN MENTĀLO VESELĪBU. ŠĶIEĻĒŠANA RODAS, KAD ABAS ACIS NESPĒJ FOKUSĒTIES UZ VIENU UN TO PAŠU PUNKTU. REZULTĀTĀ ZŪD BINOKULĀRĀ REDZE, UN REIZĒM VAR RASTIES REDZES DUBULTOŠANĀS. SAVLAICĪGA DIAGNOSTIKA UN ĀRSTĒŠANA IR BŪTISKA, ĪPAŠI BĒRNIEM, LAI NOVĒRSTU REDZES PAVĀJINĀŠANOS. TAČU ARĪ PIEAUGUŠAJIEM ŠĶIEĻĒŠANA NERETI SIGNALIZĒ PAR NOPIETNIEM VESELĪBAS TRAUCĒJUMIEM.

Šķielēšana bērniem un pieaugušajiem – kā tās atšķiras?

Redzes attīstības mehānismi bērniem un pieaugušajiem būtiski atšķiras, tādēļ arī simptomi, šķielēšanas sekas un ārstēšanas pieejas nav vienādas.

Bērniem redzes sistēma vēl veidojas – smadzenes mācās uztvert un apvienot attēlus no abām acīm vienā telpiskā skatījumā. Šo spēju sauc par binokulāro redzi, un tā ir ļoti svarīga redzes, līdzsvara un koordinācijas normālai attīstībai. Ja viena acs sāk šķielēt, bērna smadzenes, lai izvairītos no redzes dubultošanās jeb diplopijas, pamazām sāk nomākt šķielējošās acs attēlu. Šis mehānisms palīdz bērnam īslaicīgi tikt galā ar diskomfortu, bet ilgtermiņā izraisa ambliopiju jeb slinko aci – stāvokli, kad šķielējošā acs nespēj sasniegt normālu redzes asumu, jo netiek pietiekami stimulēta. Rezultātā šī acs kļūst funkcionāli vājredzīga.

Jo agrāk šī problēma rodas un ilgāk netiek ārstēta, jo lielāks risks, ka redzes funkcijas zaudējums kļūs neatgriezenisks.

Kritiskais periods, kad redze vēl ir attīstāma un atjaunojama, ir līdz 7–8 gadu vecumam. Pēc šī vecuma smadzeņu spēja mācīties redzēt ar abām acīm būtiski mazinās.

Pieaugušajiem redzes sistēma jau ir pilnībā izveidojusies, tāpēc smadzenes vairs nespēj *izslēgt* vienas acs signālu. Tas nozīmē, ka gadījumos, kad pieaugušajam rodas šķielēšana, visbiežāk parādās dubultā redze – divi atšķirīgi viena un tā paša objekta attēli. Šī parādība rada apjukumu, dezorientāciju, nogurumu un galvassāpes, kā arī būtiski traucē veikt precīzas kustības, piemēram, lasīt vai strādāt ar datoru. Dubultā redze ne tikai pazemina dzīves kvalitāti, bet arī var radīt drošības riskus.

Šķielēšanas atšķirības starp bērniem un pieaugušajiem nosaka arī ārstēšanas stratēģiju. Bērniem galvenais mērķis ir atjaunot normālu redzes attīstību un novērst ambliopiju, izmantojot brillu korekciju, redzes vingrinājumus, oklūziju (veselās acs aizklāšanu) un, ja nepieciešams, ķirurģisku ārstēšanu.

Pieaugušajiem ārstēšanas mērķis ir novērst dubultošanās simptomus, uzlabot binokulāro redzi un kosmētisko izskatu.

Tiek izmantotas prizmatiskas brilles, redzes terapija vai šķielēšanas korekcijas operācija. Skaidro Dr. Ilona Volkova: «Pieaugušajiem šķielēšana visbiežāk izpaužas kā pēkšņa redzes dubultošanās, kas rada apjukumu un diskomfortu, īpaši situācijās, kad nepieciešama precīza redze vai telpiskā uztvere. Šie pacienti bieži stāsta, ka pēkšņi vairs nespēj fokusēt skatienu, sāk redzēt divus attēlus un jūtas nestabili. Tas būtiski ietekmē orientēšanos telpā, līdzsvaru un koncentrēšanās spējas. Savukārt bērniem galvenais risks ir redzes attīstības traucējumi – ambliopija jeb slinkā acs. Tā

attīstās nemanāmi, jo bērns nesūdzas par redzes dubultošanos – viņa smadzenes vienkārši ignorē šķielējošās acs signālu. Šī iemesla dēļ vecākiem ir īpaši svarīgi pievērst uzmanību bērna skatienam, acu kustībām un galvas pozīcijai. Jo agrāk šķielēšana tiek atklāta, jo lielākas ir iespējas pilnībā atjaunot redzi un izvairīties no redzes pavājināšanās. Savlaicīga diagnostika un ārstēšana bērnībā var pilnībā novērst nepieciešamību pēc operācijas pieaugušā vecumā un pasargāt cilvēku no redzes dubultošanās, kas ir daudz grūtāk ārstējama, ja šķielēšana sākas vēlākos gados.»

Bērnības problēmas turpinājums?

Lielākā daļa pieaugušo, kuriem konstatē šķielēšanu, to iegūst jau bērnībā. Bieži vien bērnībā šķielēšana ir bijusi periodiska, slēpta vai daļēji koriģēta ar brillēm vai vingrinājumiem, bet vēlāk dzīvē dekompensējas un kļūst pastāvīga.

Dažkārt bērnības šķielēšana kļūst neredzama pusaudžu vecumā, bet pieaugušā dzīves posmā atgriežas. Reizēm šķielēšana no slēptas (forijas) pārtop par pastāvīgu (tropiju), kad vājinās binokulārās redzes kontroles mehānismi.

Šiem pacientiem parasti nav dubultošanās, jo smadzenes jau bērnībā ir iemācījušās nomākt šķielējošās acs attēlu.

Pēkšņi iegūta šķielēšana pieaugušajiem ir daudz retāka, bet ļoti nopietna. Parasti tā signalizē par akūtu veselības stāvokli:

- insults, smadzeņu audzēji, multiplā skleroze, cukura diabēta radīti nervu bojājumi;
- galvas vai orbītas traumas;
- vairogdziedzera slimības (piemēram, Greivsa orbitopātija);
- autoimūnās slimības, kas ietekmē acu muskulus.

Dr. Volkova brīdina: «Pieaugušajiem pēkšņa šķielēšanas parādīšanās vienmēr ir indikācija tūlītējai medicīniskai izmeklēšanai. Šādiem pacientiem gandrīz vienmēr ir dubultā redze, un tā var būt pirmā pazīme smagai neiroloģiskai slimībai. Savukārt šķielēšana, kas pastāv jau kopš bērnības, var kļūt izteiktāka stresa, noguruma vai ar vecumu saistītas kompensācijas zuduma dēļ.»

Diagnostika un ārstēšana – mūsdienīgas iespējas

Šķielēšanas ārstēšana sākas ar precīzu diagnostiku, kuru var nodrošināt tikai oftalmologs vai optometrists ar specializāciju binokulārajā redzē. Diagnostikā tiek izmantoti vairāki testi:

- redzes asuma un refrakcijas pārbaude (īpaši bērniem – ar pilieniem);
- pārklāšanas testi un prizmas mērījumi, lai noteiktu šķielēšanas leņķi;
- acu kustību (motilitātes) pārbaude, lai izslēgtu muskuļu paralīzi.

Ārstēšanas metodes

- Brilles – efektīvas īpaši bērniem ar akomodatīvu ezotropiju (piemēram, augstu tālredzību).
- Prizmas – palīdz pieaugušajiem ar nelielu šķielēšanas leņķi un dubultošanās simptomiem.
- Redzes terapija (ortoptika) – vingrinājumi, kas palīdz attīstīt vai atjaunot binokulāro redzi, īpaši bērniem.
- Ķirurģija – nepieciešama vidēji smagu vai smagu šķielēšanas gadījumu korekcijai, kā arī kosmētisku apsvērumu dēļ.

Dr. Volkova uzsver: «Bērniem šķielēšanu nereti var veiksmīgi ārstēt ar brillēm vien. Savukārt pieaugušajiem ārstēšanas mērķis parasti ir mazināt dubultošanos un uzlabot vizuālo izskatu. Operācija ir efektīva metode, bet tai ir arī atlabšanas periods. Pašlaik mums ir iespējas pielāgot ārstēšanu katram pacientam individuāli – tā var būt kombinācija no brillēm, redzes terapijas un ķirurģijas. Mērķis – ne tikai labāka redze, bet arī augstāka dzīves kvalitāte.»

Ietekme uz ikdienu un nākotnes risinājumi

Šķielēšana ietekmē cilvēka dzīvi daudz plašāk nekā tikai redzes laukā. Redzes dubultošanās, acu nogurums, galvassāpes, grūtības koncentrēties – šie ir tikai daži no biežākajiem simptomiem, kas ietekmē mācības, darbu, sociālo dzīvi un emocionālo pašsajūtu.

Bērniem šķielēšana var kavēt mācību spējas, radīt pašapziņas problēmas, grūtības draudzēties un socializēties.

Pieaugušajiem – īpaši redzama šķielēšana var radīt:

- diskomfortu sarunās acu kontakta dēļ;
- grūtības profesijās, kur nepieciešama precīza redze vai komunikācija;
- pašvērtējuma un mentālās veselības problēmas.

Mūsdienu iespējas

- Virtuālās realitātes vingrinājumi bērniem un pieaugušajiem.
- Regulējamās šuves pēc šķielēšanas operācijām.
- Botulīna toksīna injekcijas kā mazāk invazīva alternatīva ķirurģijai.
- Mākslīgais intelekts šķielēšanas atpazīšanā un novērošanā. Tiek izstrādāti ML algoritmi, kas, analizējot acu kustību videoierakstus vai attēlus, spēj agrīnāk un precīzāk diagnosticēt pat nelielas šķielēšanas un kustību anomālijas, īpaši bērniem, kuriem ir grūti sadarboties.

Dr. Ilona Volkova rezumē: «Šķielēšana nav tikai vizuāla problēma. Tas ir stāvoklis, kas skar cilvēka redzi, drošību, līdzsvaru, pašapziņu un pat sociālo labklājību. Mūsdienu oftalmoloģijā ir daudz iespēju gan diagnostikai, gan ārstēšanai – no vienkāršām brillēm bērniem līdz pat sarežģītām operācijām un digitāliem vingrinājumiem. Svarīgākais ir nevilcināties un savlaicīgi vērsties pie speciālista.»

Svarīgi zināt!

- Bērnu acis jāpārbauda jau zīdaiņa vecumā, vēlreiz pirms skolas un tad regulāri ik pēc 1–2 gadiem. Obligātās profesionālās apskates jāveic viena, triju gadu vecumā, kā arī pirms skolas gaitu sākšanas.
- Pieaugušajiem – jebkura pēkšņa šķielēšana vai dubultredze ir signāls nekavējoties meklēt acu ārsta palīdzību.
- Profilakse, veselīgs dzīvesveids, redzes vingrinājumi un regulāras pārbaudes var palīdzēt novērst šķielēšanas attīstību vai progresēšanu.
- Šķielēšana var progresēt, ja to neārstē, īpaši bērniem.